

grønlandske arkivalier. Som sådan er det eksemplarisk. Grundigheden og omtanken, hvormed litteratur og arkiver er støvsuget for relevante oplysninger, røber den erfarne historiker og arkivar, hvis glæde ved at finslibe en lille ting er smittende. Sådan skal det gøres, og de temaer og problemstillinger, der her er slået an, skærper appetitten efter at høre hele symfonien om forstanderskabernes (1857-1908) virke og rolle i det grønlandske samfund.

Axel Kjær Sørensen

Hans Helge Madsen: *Meldahls rædselsprogram. F. Meldahl. Arkitekt og politiker. 1827-1908.* (Nyt Nordisk Forlag. Arnold Busck, 1983.) 302 s. ill.

Ferdinand Meldahl var en af 1800-tallets mest indflydelsesrige, danske arkitekter. Hans produktion var stor, og hans indflydelse vidtstrakt som direktør for Kunstakademiet, som medlem af Københavns Borgerrepræsentation og på forskellige tillids- og konsulentposter. Hans kontakt med tidens magthavere gør ham til en enestående skikkelse blandt samtidens arkitekter. Hans fremskudte position gjorde ham misundt, forhadet og kritiseret blandt kolleger.

Meldahls arkitektur tilhører hovedsagelig den »europæiske« retning. Det var den ene af to dominerende smagsretninger inden for tidens danske bygningskunst. Den anden var den »nationale«. Disse to stilretninger levede side om side i en for Danmark, i national henseende, trængt tid. Meldahl beherskede begge, hvad bogens katalog også viser. Kritikken, som også forfatteren ligger under for, i forholdet til Meldahls europæiske stil, er et produkt af to faktorer: Dels »de nationale«s moralske fordømmelse af de udenlandske

påvirkninger i den europæiske stil. Dels funktionalismens effektive public relation arbejde, der bestod i at banke folk oven i hovedet med deres dårlige smag, klunkestilen, forstås.

Historicismen er stadig et kontroversielt emne i en arkitekturhistorisk sammenhæng. Bogens titel er både en provokation (rædselsprogrammet), og et forsøg på at ramme øjeblikkets smag i historieskrivning. (Arkitekt og politiker). Provokationen er letkøbt, et citat, eller snarere et udbrud, af den helt unge Meldahl, pillet ud af sin indholdssammenhæng, og derfor uden mening. Meldahls virke som politiker kommer forfatteren kun lidt ind på, men sikkert i et forhold, som stemmer overens med den rolle, det spillede i Meldahls virksomhed.

Trods den håndfaste markedsføring viser bogen sig at være en af de grundigste personalhistoriske enkeltbehandlinger af en dansk 1800-tals arkitekt, som jeg kan komme i tanke om. Den bygger på Meldahls arkiv, som Helga Stemmanns 5 binds værk om faderen (»Meldahl og hans venner«) er en vigtig indgang og nøgle til. Foruden selve biografien rummer bogen et katalog over Meldahls værker, som er væsentlig fyldigere end hidtil udarbejdede værkfortegnelser. Endvidere en liste over Meldahls litterære produktion. Selve biografien støtter sig stærkt til hans breve. Meldahl var en flittig brevsriver og valgte sjældent, eller aldrig, sine ord med omhu. Et billede af personen Meldahl toner frem, levende og modsætningsfyldt, en autodidakt mand, som uafbrudt øvede selvkritik gennem hele sit liv. Tungsindig, euforisk, selvovervurderende, sværmerisk, selvmedlidende, aggressiv til det voldelige, selvkritisk grænsende til det morbide, plus en del andre ting.

Hans Helge Madsen har givet haft ambitioner om at skrive anderledes ar-

kitekturhistorie. Og det er lykkedes. Det er spændende læsning, det er faglig information, det er nyt lys på Meldahl. Men er det nyt lys på hans arkitektur? Den opmærksomme læser fæstner sig i forordet ved prædikatet højreorienteret, som hæftes på Meldahl og europæerne, og prædikatet venstreorienteret, som hæftes på Herholdt og de nationale. Disse prædikater hænger på en eller anden måde sammen med forfatterens vurdering af Meldahls arbejde. Det har altid været en gåde for mig, hvordan man kan praktisere en politisk overbevisning inden for rammerne af et liberalt erhverv, eller et hvilket som helst erhverv for den sags skyld, og jeg synes ikke, at Hans Helge Madsen formår at løfte sløret for denne typiske, danske begrebsforvirring.

Tilbage står værkerne, som de ses i kataloget. De viser Meldahl som en kompetent, til tider endda fremragende arkitekt, en moderne byplanlægger, en stor organisator og en grundig tekniker. Det synes jeg, man skulle skrive en bog om.

Wivan Munk-Jørgensen

Margit Baad Pedersen: *Købmand og høker på landet*. (Etnologisk Forum, 1983). 138 s.

Med næringsloven fra 1857 blev der åbnet mulighed for at etablere købmands- og høkerbutikker uden for byerne, og hurtigt voksede en helt ny erhvervsgruppe frem i bondesamfundet; det er denne, forfatteren har sat sig for at undersøge.

En høker og en købmand er ikke det samme, den sidste blev betragtet som den fineste og havde bl.a. et større vareudvalg, mens høkeren vel på det nærmeste kun solgte allerede indarbejdede dagligvareartikler. Begge repræsenterede imidlertid noget afgørende

nyt, for det var disse handlende, der formidlede og fremmede arbejdsdelingen mellem land og by og dermed bragte nye produkter og den nye tid ud på landet. Det er denne spændende nye erhvervsgruppe, forfatteren ønsker at beskrive og belyse. Hvor kom den fra, hvordan fungerede den, hvad formidlede den af varer, hvornår og hvordan og meget mere. Centralt i hele undersøgelsen står spørgsmålet, om købmanden og høkeren var købstadskulturens forpost og dermed et fremmedelement på landet. Navngivning af børn og indretning af hjemmene benyttes som indikator herpå.

Undersøgelsen er bygget op som et lokalhistorisk studie, og som undersøgelsesområde er valgt Ars og Skippinge herreder i Nordvestsjælland. Alle de traditionelle skriftlige kilder benyttes med henblik på at finde ud af, hvornår og af hvem der blev løst næringsadkomst. Dette materiale suppleres med folketællinger, skifteprotokoller, konkursboer og avisannoncer for blot at pege på enkelte kildegrupper. I et par tilfælde er der også bevaret egentlige småarkiver fra et par af områdets købmænd. De stammer imidlertid fra konkursboer, og deres repræsentativitet kan derfor måske nok drages i tvivl, for hvorfor gik de konkurs? Var varelageret for stort i forhold til omsætningen, eller blev der ydet for langmodig kredit i forhold til forretningens økonomiske formåen? Eller var forklaringen en helt anden – at købmanden måske slet ikke forstod sig på handel eller kunne omgås egnens bønder?

Hermed berøres et afgørende spørgsmål for hele undersøgelsen. Vor viden om de små erhvervsdrivende er nemlig almindeligvis bygget op på kilder, skabt af det offentlige. Bogføringspligtige var de nemlig ikke, og blev der endelig ført bøger, så er de ofte gået til. I arkiverne ses derfor idag